

mætta lýsti fógæti yfir fjárnámi í eign gerðarpola, Fljótaseli 12.
Fógæti skýrði þýðingu gerðarinnar.
Upplesið, gerðinni lokið.

Miðvikudaginn 17. janúar 1979.

Nr. 206/1976. **Ragnar Jónsson og Jóhann Jónsson**

(Jón E. Ragnarsson hrl.)

gegn

fjármálaráðherra og landbúnaðarráðherra

f. h. ríkissjóðs og

Þingvallanefnd f. h. Alþingis

(Sigurður Ólason hrl.).

Jörð. Kaupréttur. Erfðaleiga.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Ármann Snævarr, Benedikt Sigurjónsson, Björn Sveinbjörnsson, Logi Einarsson og Þór Vilhjálmsson.

Afrýjendur hafa áfrýjað máli þessu með stefnu 27. október 1976, að fengnu áfrýjunarleyfi 19. s. m. Hafa þeir uppi þessar kröfur:

1. Aðalkrafa: Að viðurkenndur verði réttur þeirra til að kaupa áburðarjörð sína Brúsastaði í Þingvallahreppi, eins og jörðin var á þingfestingardegi málsins í héraði, 26. mars 1975, þar með talðar kvaðir og ítök og með þeim skilmálum, sem greinir í byggingarbréfi um jörðina 20. nóvember og 4. desember 1964.
2. Varakrafa: Að stefndu verði með dómi gert að veita þeim erfðaábúð á fyrrgreindri jörð.
3. Verði aðalkrafa eða varakrafa eigi tekna til greina, „verði það staðfest með dómi, að útkljá eigi þennan réttarágreining sem eignarnám skv. ákv. 3. gr. laga nr. 59/1928“.

Í öllum tilvikum krefjast áfrýjendur málskostnaðar úr hendi stefndu bæði í héraði og fyrir Hæstarétti.

Stefndu krefjast staðfestingar hins áfrýjaða dóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

Brúsastaðir í Þingvallahreppi eru kirkjujörð.

Með lögum nr. 59/1928 var kveðið á um friðun Þingvalla. Meginákvæði laga þessara eru rakin í hinum áfrýjaða dómi. Nokkur hluti Kárastaða féll undir hið friðlýsta svæði.

Með byggingarbréfi 20. nóvember 1964, staðfestu af landbúnaðarráðuneytinu 4. desember s. á., var áfrýjendum byggð jörðin Brúsastaðir ævilangt.

Samkvæmt 2. gr. laga nr. 59/1928 var spilda úr landi Brúsastaða tekin undan notum þáverandi ábúanda. Enn fremur var lagt bann við jarðraski og mannvirkjagerð í landi jarðarinnar, nema að fengnu samþykki Þingvallanefndar. Samkvæmt 5. gr. laganna var Þingvallanefnd falin yfirstjórn hins friðlýsta svæðis og jarða þeirra í ríkiseign, sem taldar voru í 2. gr., þar á meðal Brúsastaða. Þegar áfrýjendur fengu jörðina til ábúðar á árinu 1964, var þeim eigi byggð jörðin á erfðaleigu samkvæmt 1. mgr. 34. gr. laga nr. 102/1962, sem þá var í gildi, heldur ævilangt.

Með ákvæðum 2. og 5. gr. laga nr. 59/1928 er jörðinni Brúsastöðum búin sérstaða meðal kirkjujarða, þar sem hún er falin yfirstjórn Þingvallanefndar og ýmsar hömlur lagðar á nýtingu hennar. Er þetta gert vegna tengsla jarðarinnar við hið friðlýsta svæði og í þágu þeirra stefnumiða allsherjarréttar eðlis, sem lög nr. 59/1928 marka. Þessi lögmæltu sérstaða jarðarinnar þykir standa því í vegi, að áfrýjendur eigi kauprétt að jörðinni eða rétt til að fá hana byggða sér á erfðaleigu, sbr. fyrirvara 2. mgr. 34. gr. og 2. mgr. 47. gr. laga nr. 102/1962. Verða því hvorki aðalkrafa né varakrafa áfrýjenda teknar til greina.

Þrautavarakrafa áfrýjenda hefur ekki við lagarök að styðjast, og verður hún því eigi tekin til greina.

Samkvæmt þessu ber að staðfesta niðurstöðu hins áfrýjaða dóms. Málskostnaður fyrir Hæstarétti falli niður.

D ó m s o r ð :

Hinn áfrýjaði dómur á að vera óraskaður.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

Dómur aukadómpings Árnassýslu 8. júní 1976.

Mál þetta, sem dómtekið var þann 13. maí sl., hafa bræðurnir Jóhann Jónsson og Ragnar Jónsson, ábúendur Brúsastaða, Þingvallahreppi, Árnassýslu, höfðað með stefnu, birttri 7. mars 1975, á hendur fjármálaráðherra og landbúnaðarráðherra f. h. ríkissjóðs og á hendur Þingvallanefnd f. h. Alþingis. Þingvallanefnd var upphaflega stefnt til réttargæslu, en í þinghaldi 13. október 1975 breyttu stefnendur með samþykki stefndu og Þingvallanefndar því þannig, að nefndinni verði gert f. h. Alþingis að þola dóm í málinu með upphaflegu stefndu.

Kröfur stefnenda, eins og þær eru orðnar eftir breytingar í þinghaldi 13. okt. 1975, eru aðallega, að þeir fái með dómi viðurkenndan rétt sinn til að kaupa ábúðarjörð sína, Brúsastaði, Þingvallahreppi, með gögnum og gæðum, skv. 47. gr., sbr. 49. gr. laga nr. 102/1962, eins og jörðin nú er á þingfestingardegi, þar með taldar kvaðir og ítök, með skilmálum í byggingarbréfi, dags. 24. maí 1956 (sic), sbr. enn fremur ákv. 47. gr. laga nr. 116/1943, sbr. ákvæði byggingarbréfs, sbr. lög nr. 8/1951.

Til vara krefjast þeir þess, að stefndu verði með dómi aukadómpingsins gert að veita stefnendum erfðaábúð skv. 34. gr. laga nr. 102/1962, sbr. 34. gr. laga nr. 113/1943.

Til þrautavara krefjast þeir þess, að verði ekki orðið við aðalkröfu eða varakröfu vegna ákv. laga nr. 59/1928 um friðun Þingvalla, verði það staðfest með dómi aukadómpingsins, að útljá eigi þennan réttarágreining sem eignarnám skv. ákv. 3. gr. laga nr. 59/1928, sbr. lög nr. 61/1917, sbr. lög nr. 11/1973.

Í öllum tilvikum er krafist málskostnaðar að skaðlausu að mati réttarins og skv. reikningum eða eftir málskostnaðarreikningi.

Af hálfu stefndu var í upphafi gerð frávísunarkrafa í málinu, en frá henni hefur nú verið fallið, og er ekki lengur deilt um formhlið máls né heldur aðild þess.

Af hálfu stefndu eru þær dómkröfur gerðar, að þeir verði algerlega sýknaðir og að engar kröfur stefnenda nái fram að ganga. Þá krefjast þeir málskostnaðar að mati réttarins.

Sátt hefur verið reynd í dóminum, en án árangurs.

Málavextir eru þeir, að samkvæmt byggingarbréfi, dags. 20. nóvember 1964, er stefnendum byggð til löglegrar ábúðar og leiguliðanota kirkjujörðin Brúsastaðir í Þingvallahreppi, Árnes-sýslu. Jörðin er að fasteignamati 157 hndr.

Í byggingarbréfinu eru byggingarskilmálar raktir. Í 10. gr. þeirra skilmála segir: „Með framangreindum skilmálum og að öðru leyti með þeim skilyrðum, sem sett eru um byggingu jarða í téðum ábúðarlögum, er leiguliða heimil ábúð framannefndrar jarðar ævilangt frá fardögum að telja, og svo ekkju hans, þar til hún giftist að nýju, nema þau fyrirgeri ábúðarrétti sínum með því að brjóta samning þennan, eða gildandi lög og reglur um skyldur leiguliða. Svo eru og byggingarskilmálarnir háðir hvers konar lagabreytingum, er gerðar kunna að verða um skyldur og réttindi leiguliða á jarðeignum ríkissjóðs.“

Við byggingarbréfið eru engir viðbótarskilmálar tengdir.

Stefnandi Ragnar Jónsson hefur komið fyrir dóm.

Þá kom fram, að þeir bræður höfðu sótt um byggingarbréf fyrir jörðinni, þegar fyrri ábúandi, Grímur Þórarinsson, sagði henni lausri. Þeir bræður hefðu verið kunnugir í Þingvallasveit. Hann sagði, að Þingvallanefnd hefði engin afskipti haft af byggingu jarðarinnar til þeirra og ekkert hefði verið rætt um, að eitt-hvað annað skyldi gilda um byggingu þessarar jarðar en annars um byggingu jarða. Þeir hafi einungis átt við jarðeignadeild ríkisins um byggingu jarðarinnar. Hann sagði, að á sínum tíma hefði hluti Brústastaðalands verið tekinn undir þjóðgarðinn. Það hafi verið landsvæði meðfram vatninu. Þetta sé ekki stór hluti.

Þann 7. maí 1928 voru sett lög um friðun Þingvalla. Í 1. gr. laganna segir: „Frá ársbyrjun 1930 skulu Þingvellir við Öxará og grenndin þar vera friðlýstur helgistaður allra Íslendinga.“

Í 2. gr. er kveðið á um mörk hins friðhelga lands. Segir þar:

„a) Að sunnan: Frá hæstu brún Arnarfells í beina stefnu á Kárastaði, yfir Þingvallavatn og upp á vestari bakka Almannagjár.

b) Að vestan: Hærri barmur Almannagjár að Ármannsfelli.

c) Að norðan: Frá Ármannsfelli þvert austur yfir hraunið að Hlíðargjá.

d) Að austan: Eystri bakki Hlíðargjár og Hrafnagjár ræður takmörkunum suður á hæstu brún Arnarfells.“

Auk þessa segir í lokaákvæði 2. gr.:

„Ekkert jarðrask, húsbýggingar, vegi, rafleiðslur eða önnur mannvirki má gera á hinu friðlýsta svæði, eða í landi jarðanna Kárastaða, Brúsastaða, Svartagils og Gjábakka, nema með leyfi Þingvallanefndar.“

Í 3. gr. eru fyrirbæli um það, að takist ekki samningar milli Þingvallanefndar og ábúenda jarða þeirra, er að nokkru eða öllu falla undir hið friðlýsta land, þá skuli Þingvallanefnd taka afnotarétt jarðanna eða jarðahlutanna eignarnámi samkvæmt lögum og greiða ábúendum fyrir afnotaréttinn samkv. mati dómkvaddra manna.

Í 4. gr. eru fyrirbæli um það, að hið friðlýsta land skuli vera undir vernd Alþingis og ævinlega eign íslensku þjóðarinnar.

Í 5. gr. eru fyrirbæli um, að Þingvallanefnd, skipuð þrem alþingismönnum, skuli f. h. Alþingis fara með yfirstjórn hins friðlýsta lands og annarra jarða í ríkiseign, sem nefndar eru í 2. gr.

Í 6. gr. eru ákvæði um, að Þingvallanefnd skuli semja reglugerð um hið friðlýsta land og meðferð þess, sem Stjórnarráðið staðfesti. Þessi reglugerð mun ekki hafa verið samin.

Þann 6. desember 1972 skrifar Jón Oddsson hæstaréttarlögmaður f. h. stefnenda sem ábúenda Brúsastaða í Þingvallahreppi svo og fyrir hönd ábúenda fleiri ríkisjarða í Þingvallahreppi landbúnaðarráðherra bréf, þar sem stefnendur gera kröfu til þess að fá ábúðarjörð sína keypta, enda fullnægi þeir öllum skilyrðum til þess og fyrir liggi yfirlýsing hreppsnefndar Þingvallahrepps um, að þeir hafi setið jörðina vel og að hreppsnefndin mæli með, að þeir fái jörðina keypta. Í þessu sambandi vísar lögmaðurinn til 47. gr. laga nr. 102/1962 og telur stefnendur m. a. uppfylla greint ákvæði.

Yfirlýsing oddvita Þingvallahrepps, dags. 4. des. 1972, hefur verið lögð fram.

Í 47. gr. laga nr. 102/1962 er mælt fyrir um rétt ábúenda þjóð- og kirkjujarða og annarra opinberra stofnana og sjóða til að fá ábúðarjarðir sínar keyptar að fullnægðum þeim skilyrðum, sem greinin telur upp.

Í 2. mgr. þessarar sömu greinar er það tekið fram, að ákvæði þetta nái ekki til jarða, sem þegar eru ákveðnar sem bústaður embættismanna eða til annarrar opinberrar notkunar, svo og til þeirra jarða, er að dómi Búnaðarfélags Íslands eða Landnámsríkisins, að fengnum tillögum viðkomandi sýslunefnda og að

liggjandi bæjarfélaga, teljast líklegar til opinberra nota eða skiptingar í náinni framtíð.

Landbúnaðarráðuneytið sendi erindi Jóns Oddssonar hæstaréttarlögmanns til Búnaðarfélags Íslands. Með bréfi, dags. 16. ágúst 1973, svarar Halldór Pálsson búnaðarmálastjóri þessu bréfi landbúnaðarráðuneytisins. Segir í bréfi búnaðarmálastjóra:

„Á fundi stjórnar Búnaðarfélags Íslands, sem haldinn var hinn 15. ágúst þ. á., var gerð svohljóðandi bókun: „Tekið fyrir bréf landbúnaðarráðuneytisins, dags. 19. des. 1972, ásamt ljósriti af bréfi umboðsmanns nokkurra bænda í Þingvallasveit, sem búa á ríkisjörðum, dags. 6. des. 1972, þar sem þeir óska eftir að fá ábýlisjarðir sínar keyptar. Stjórn Búnaðarfélags Íslands leit aði álits Þingvallanefndar og sýslunefndar Árnessýslu. Þingvallanefnd mælir eindregið á móti sölu jarðanna, en svar sýslunefndar er svohljóðandi:

„Vegna fyrirsagnar í bréfi Búnaðarfélags Íslands, dags. 9. jan. 1973, vill sýslunefndin taka fram, að hún telur ekki líklegt, að lönd jarðanna Kárastaða, Heiðabæjar I og II og Brústaða, sem liggja utan Þjóðgarðs, þurfi að taka til opinberra nota eða skiptingar í náinni framtíð.“

Verður að líta svo á, að sýslunefnd sé frekar hlynnt sölu jarðanna til ábúenda. Stjórn Búnaðarfélags Íslands telur heppilegast að bíða með að taka ákvörðun, þar til búið er að afgreiða frá Alþingi frumvörp til laga um Ábúðarlög og Jarðalög.“

Þann 18. okt. 1973 svarar landbúnaðarráðuneytið bréfi Jóns Oddssonar hæstaréttarlögmanns. Þar er erindinu synjað.

Þann 21. mars 1974 ítrekar Jón E. Ragnarsson hæstaréttarlögmaður erindi stefnenda og ábúenda nokkurra annarra jarða í Þingvallahreppi til landbúnaðarráðuneytisins.

Þann 5. okt. 1974 skrifar sami lögmaður landbúnaðarráðuneytinu og óskar þá eftir því, að þeim verði með tilvísan til 34. gr. laga nr. 102/1962 veitt erfðaábúð á þeim jörðum, er þeir sitja.

Þann 8. janúar 1975 ritar landbúnaðarráðuneytið Jóni E. Ragnarssyni hæstaréttarlögmanni bréf. Þar segir:

„Þegar ráðuneytinu hafði borist bréf frá 5. október s.l. með ósk bændanna á Kárastöðum og Brúastöðum um, að þeir fengju erfðaábúð á ábýlisjörðum sínum, var erindi þetta sent Þingvallanefnd til umsagnar.

Svar nefndarinnar hefur nú borist, og segir þar m. a. á þessa leið:

„Út af þessu vill Þingvallanefnd taka fram, að hún álítur, að óheimilt sé skv. lögum um friðun Þingvalla að selja jarðir þessar eða leigja þær á erfðafestu, þar sem slíkt samrýmist ekki ákvæðum þeirra laga.

Ráðuneytinu er áður kunnugt, að Þingvallanefnd mælir eindregið gegn því, að ríkið láti af hendi nokkurt land í Þingvallasveit, og hún leggur einnig gegn því, að Brúsastaðir og Kárastaðir verði leigðar á erfðafestu, enda samrýmist það ekki Þingvallalögunum, eins og að ofan greinir.“

Samkvæmt þessu getur ráðuneytið ekki orðið við fyrrgreindri ósk umbjóðenda yðar.“

Fram hefur verið lögð fundargerð frá fundi Þingvallanefndar föstudaginn 7. mars 1975. Þar kemur fram, að rætt hefur verið um framtíð Þingvallahverfisins. Þar er samþykkt að leggja fram eftirfarandi umræðugrundvöll í samstarfshópnum um framtíðar-nýtingu og framtíðarskipulag Þingvallasvæðisins. Síðan eru nokkur atriði talin upp, og segir þar m. a.:

„Brúsastaðir og Kárastaðir verði bújarðir áfram og um þær gildi ákvæði núgildandi laga um friðun Þingvalla að viðbættum ákvæðum, sem miðast við, að þau lönd verði nýtt til búskapar með þeim takmörkunum um tölu búfjár, sem Þingvallanefnd setur ábúendum jarðanna að fengnu áleti landgræðslustjóra og nýtt til útivistar eftir vissum reglum, m. a. um umferðarrétt almennings utan ræktaðs lands, tjaldstæði o. fl.“

Þá hefur verið lagt fram bréf nefndarinnar til Sigurðar Ólasonar hæstaréttarlögmanns, þar sem fram kemur í framhaldi af ofangreindri bókun nefndarinnar, að þar er aðeins um umræðugrundvöll að ræða, enda telur nefndin, að alltaf hafi verið gengið út frá því, að jarðirnar yrðu fyrr eða síðar lagðar beinlínis undir þjóðgarðinn að því leyti sem þær eru ekki nú þegar komnar undir hann. Það hafi aldrei komið til mála, að jarðirnar yrðu seldar né byggðar á erfðaleigu, enda hafi nefndin aldrei gefið nokkur vilyrði í þá átt.

Þann 17. des. 1975 svarar Búnaðarfélag Íslands bréfi hæstaréttarlögmanns Jóns E. Ragnarssonar frá 26. nóvember 1975, en þar fer lögmaðurinn fram á frekari umsögn félagsins um kröfu ábúenda Kárastaða og fleiri jarða í Þingvallahreppi til þess að fá ábúðarjarðir sínar keyptar eða að erfðafestu.

Í bréfi Búnaðarfélagsins segir m. a.:

„Með hliðsjón af afdrifum ýmissa jarða í einkaeign og í ná-

grenni Þingvallasveitar telur stjórn Búnaðarfélags Íslands varhugavert, að ríkið selji nefndar jarðir nú, enda getur hún ekki fallist á þá skoðun, að ríkiseign á jörðunum stofni í hættu áframhaldandi ábúð þeirra.“

Með úrskurði, uppkveðnum 7. júlí 1975, vék hinn reglulegi dómari málsins, sýslumaðurinn í Árnessýslu, Páll Hallgrímsson, sæti í málinu.

Með bréfi dóms- og kirkjumálaráðuneytisins, dags. 1. okt. 1975, var undirritaður borgardómari skipaður sem setudómari til þess að fara með mál þetta.

Svo sem fram er komið, byggja stefnendur aðalkröfu sína á 47. gr., sbr. 49. gr. laga nr. 102/1962, sbr. enn fremur ákvæði 47. gr. laga nr. 116/1943, sbr. ákvæði byggingarbréfs, sbr. lög nr. 8/1951. Telja stefnendur sig uppfylla öll skilyrði 47. gr. laga 102/1962 til þess að fá ábúðarjörð sína keypta. Varakröfu sína rökstyðja stefnendur með tilvísun í 34. gr. laga nr. 102/1962, sbr. 34. gr. laga nr. 116/1943. Segja þeir, að þetta sé raunar aðalatriði í málatilbúnaði þeirra, en landbúnaðarráðuneytið hafi einnig synjað þessari kröfu.

Prautavarakröfu sína rökstyðja stefnendur með tilvísun til ákvæða 3. gr. laga nr. 59/1929, sbr. lög nr. 61/1917, sbr. lög nr. 11/1973, og telja þá, að útkljá eigi ágreining aðilja sem eignarnám.

Af hálfu stefndu er á það bent, að í máli þessu sé að ytra formi deilt um réttarstöðu framkvæmdarvalds gagnvart dómsvaldinu, þ. e. hvort þeirri neikvæðu stjórnarathöfn að synja stefnendum um kaup eða erfðaábúð verði rift með dómi. Telja stefndu, að jafnvel þótt dómur geti fellt stjórnarathöfnina, þ. e. synjunina, úr gildi, geti hann ekki tekið jákvæða ákvörðun í hennar stað. Stefndu telja synjunina vera á fullum rökum reista, bæði efnislega og lögformlega, einnig með tilliti til laga 1962, verði þau lög talin taka til Þingvallajarða, Kárastaða og Brúsastaða. Stefndu mótmæla því þó algerlega, að þessi lög komi hér til skoðunar, þar sem um Þingvallajarðir gildi sérlög, þ. e. Þjóðgarðslögin 1928. Vitna stefndu til 4. gr. Þjóðgarðslaganna um, að aldrei megi selja eða veðsetja hið friðlýsta land. Segja þeir, að af samhengi lagagreinanna megi örugglega ráða, að þetta bann taki einnig til umræddra jarða. Í því sambandi vitna þeir til 1. og 5. gr. Þá halda stefndu því fram, að jafnvel þótt lögin nr. 102/1962, 47. og 34. gr., væru talin eiga við jarðir þessar, þá breyti

það engu, þar sem jarðirnar falli allt að einu utan kaupskyldu-ákvæða laganna.

Af hálfu stefndu er á það bent, að ákvæði þessi taki ekki til jarða, sem annað hvort a) eru í opinberri notkun eða b) teljast líklegar til opinberra nota í náninni framtíð. Er því haldið fram, að jarðirnar Kárastaðir og Brúsastaðir séu a) þegar í opinberri notkun og b) að öruggt megi telja, að þau opinberu not eigi eftir að færast í aukana í náninni framtíð. Í þessu sambandi er sérstaklega bent á síðustu mgr. 2. gr. þjóðgarðslaganna, sem rakin er hér að framan.

Um varakröfu stefnenda benda stefndu á sömu rök og um aðalkröfuna og telja nákvæmlega sömu reglur og sjónarmið gilda um erfðaábúð og um sölu jarða í opinberri eign.

Stefndu benda á varðandi þrautavarakröfu stefnenda, að hér sé ekki um löglega eða dómtæka réttarkröfu að ræða, sbr. 67. gr. einkamálalaganna nr. 85/1936, og hljóti henni því að verða vísað frá dómi. Þeir benda á, að stefnendur hafi vitað, að hverju þeir gengu, þegar ábúð þeirra hófst, og þeim hafi verið kunnugt um, að lögin frá 1928 hlutu að takmarka rétt þeirra á marga vegu. Að endingu vísa stefndu til álits Þingvallanefndar og Búnaðarfélags Íslands.

Lagt hefur verið fram kort af þjóðgarðinum á Þingvöllum og næsta nágrenni, þ. á m. jörðunum Brúsastöðum og Kárastöðum. Á kortinu koma fram mörk þjóðgarðsins. Dómarinn hefur farið á vettvang og skoðað heimalönd Brúsastaða ásamt lögmönnum aðilja og Ragnari Jónssyni, öðrum stefnenda. Þá hefur hann kynnt sér, hver not Þingvallanefnd hefur haft af jörðinni og hverjar takmarkanir nágrenni þjóðgarðsins setur nýtingu ábúenda jarðarinnar.

Álit dómsins.

Mál þetta var að samkomulagi aðilja og þess dómara, sem upphaflega fór með það, þingfest á aukadómþingi Árnassýslu, sem haldið var á Selfossi, og síðan hefur málið verið sótt og varið á aukadómþingi Árnassýslu, sem ýmist hefur með samkomulagi við aðilja málsins og til hægðarauka verið háð í Reykjavík eða á Þingvöllum. Hefur þessum hætti verið haldið, enda þótt stranglega séð hafi átt að sækja málið í Þingvallahreppi skv. 78. gr. laga nr. 85/1936, sbr. 72. gr. sömu laga. Þar sem rétt þykir að skilja ákvæði 78. gr. laga nr. 85/1936 svo, að það sé sett til þess að tryggja, að dómari og aðiljar fari og kynni sér að-

stæður á vettvangi og að það hefur verið gert, þykja ekki efni til að eyðileggja málatilbúnað aðilja eingöngu af því, að ofangreindu skilyrði 78. gr. var ekki stranglega fylgt, sjá einnig 81. gr. laga nr. 85/1936.

Samkvæmt 60. gr. stjórnarskrárinnar eiga dómendur úrskurðarvald um embættistakmörk yfirvalda. Þetta hefur verið skilið svo, að dómendum sé ætlað að úrskurða um lögmæti embættisathafna. Hér þykir því vera til úrlausnar, hvort stjórnvöld fóru að lögum, er þau synjuðu stefnendum um kauprétt að jörðinni Brúsastöðum í Þingvallahreppi, og/eða um rétt þeirra til að fá jörðina að erfðafestu. Þau lagaákvæði, sem hér koma til skoðunar, eru XI. kafli laga nr. 102/1962 um sölu þjóðjarða og kirkjujarða og VIII. kafli sömu laga um jarðir, sem eru í eigu almennings, og um byggingu og úttekt þeirra. Verði talið, að stjórnvöld hafi ekki farið að þessum ákvæðum við synjun sína, sýnist ekkert því til fyrirstöðu, að dómurinn viðurkenni réttindi samkvæmt nefndum lagaákvæðum að fullnægðum þeim skilyrðum, sem þar eru sett.

Stefnendur hafa samkv. framlögðu byggingarbréfi, sbr. ábúðarlög nr. 8/1951, fengið lífstíðarábúð á jörðinni Brúsastöðum í Þingvallahreppi. 47. gr. laga nr. 102/1962 mælir fyrir um rétt þeirra, sem fengið hafa erfða- eða lífstíðarábúð á jörðum sínum, til þess að fá þær keyptar að fullnægðum ákvæðum 1. gr. þessara sömu laga og auk þess skilyrðum, sem upp eru talin í greininni. Í 2. mgr. þessarar sömu greinar segir síðan: „Ákvæði þessarar greinar taka þó ekki til jarða, sem þegar eru ákveðnar sem bústaðir embættismanna eða til annarrar opinberrar notkunar, svo og þeirra jarða, er að dómi Búnaðarfélags Íslands eða Landnáms ríkisins, að fengnum tillögum viðkomandi sýslunefndar og aðliggjandi bæjarfélaga, teljast líklegar til opinberra nota eða skiptingar í náninni framtíð.“

Nokkur hluti jarðarinnar Brúsastaða í Þingvallahreppi fellur undir þjóðgarðinn á Þingvöllum, og í 5. gr. laga nr. 59/1928 um friðun Þingvalla, sbr. 2. gr. sömu laga, er Þingvallanefnd fengin yfirstjórn jarðarinnar. Í 3. mgr. 2. gr. laga nr. 59/1928 segir: „Ekkert jarðrask, húsbyggingar, vegi, rafleiðslur eða önnur mannvirki má gera á hinu friðlýsta svæði eða í landi jarðanna Kárastaða, Brúsastaða, Svartagils og Gjábakka, nema með leyfi Þingvallanefndar.“ Þegar þessi ákvæði laga nr. 59/1928 um friðun Þingvalla eru skoðuð, þykir jörðin Brúsastaðir hafa verið tek-

in til opinberra nota í skilningi 2. mgr. 47. gr. laga nr. 102/1962 þegar við gildistöku laga nr. 59/1928, og verður kaupréttur stefnenda að jörðinni því ekki viðurkenndur þegar af þeirri ástæðu.

2. mgr. 34. gr. laga nr. 102/1962, en 1. mgr. greinarinnar geymir fyrir mæli um erfðaleigu, undanþiggur þær jarðir erfðaleigu, sem eru eða ætlaðar eru til opinberra nota, á sama hátt og 2. mgr. 47. gr. undanþiggur slíkar jarðir kauprétti ábúanda. Af þessu leiðir, að sömu ástæður og standa því í vegi, að stefnendur fái jörðina Brúsastaði keypta, mæla því á móti, að þeir fái hana byggða erfðaleigu, og verður því þeirri kröfu þeirra einnig hafnað.

Stefnendur fengu byggingarbréf fyrir jörðinni frá fardögum 1964. Lögin um friðun Þingvalla höfðu þá verið í gildi um árabil. Rétt þykir að líta svo á, að stefnendur hafi fengið byggingarbréf fyrir jörðinni með takmörkunum, sem af þeim lögum leiðir, og þá einnig þeim takmörkunum, sem ofangreind niðurstaða hefur í för með sér. 3. gr. laga nr. 59/1928 kemur því ekki hér til álita.

Niðurstaða máls þessa er því sú, að stefndu skulu sýknir af öllum kröfum stefnenda.

Rétt þykir, að hver aðilja beri sinn kostnað af málinu.

Dómaranum er kunnugt um, að Alþingi hefur samþykkt ný jarðalög og ábúðarlög, en þau hafa enn ekki tekið gildi.

Hrafn Bragason, settur dómari máls þessa, kvað upp þennan dóm.

Dómsorð:

Stefndu, fjármálaráðherra og landbúnaðarráðherra f. h. ríkissjóðs og Þingvallanefnd f. h. Alþingis, skulu sýknir af kröfum stefnenda, Jóhanns og Ragnars Jónssona. Hver aðilja skal bera sinn kostnað af málinu.
